ماتریالیزمی فیورباخ و ماتریال

ن :هوشەنگماهرویان
لەفارسیەوە:هیوائەمانی

لۆکا چپێیوا یە ((مێژوویفە لسە فە ی کلا سیکیئە ڵما نیا با بە تێکیز ۆ ر گرنگە کە هێشتا لە روا نگە یبیرورا ی ما رکسیستیە و ە بە شێو ە یە کیگشتی شرۆڤە نە کرا و ە)) ئە مە مێژوویە کە بە دیهێنە ریکا نت ، شلینگو فیوربا خە . فە لسە فە یما رکسد رێژ ە یلو ژ یکی ئا ید یا لیز میکلا سیکیئە ڵما نیا یە . پلێخا نۆ فپێیوا یە فە لسە فە یکلا سیکی ئـە ڵمـانـیـای((رۆلـێـکـیـزۆرگـرنـگـی لە بە رە وپێشچوونیزا نستلە سە د ە ی نۆزد ە یە مدا گێڕا وتە نا نە تلە بە رە و پێشچو و نیز ا نستیسر و شتیشد ا رۆ لێکیگر نگیهە بو و)) فە لسە فە ی ئا ید یا لیزمیئە ڵما نیا یکا ریگە ریە کی زۆریلە سە رسیا سە توئە خلا قهە بوو

وتوا نیرێگا نیشا ند ە روشیکا رکە ری زۆریە کلە با بە تە کا نبێت . بۆنموونە و تە کا نیما رکسو ئە نگلسلە با بە ت پە یو ە ندیپێو یستیوئا زادید ە توانرێ لە قسە کا نیشلێنگلە سا ڵی (١٨٠٠) داببینرێ . ئە مبا بە تە لە لایە نهیگڵە وە

بە شێو ە یە کیورد تربا سکرا ، هە روە ك چۆ نئە نگلسد ە ڵێ : هیگڵیە کە مین کـەسـبـووکـەپـەیـوەنـدیـدروسـتـی ئا زا د یو پێو یستیهە ستپێکر د . لە روانـگـەیـهـیـگـڵـەوەئـازادیـدەرکـیـتـا ئە وجێگا یە کوێر ە پێو یستە کە د ە رك

یزمی مارکس

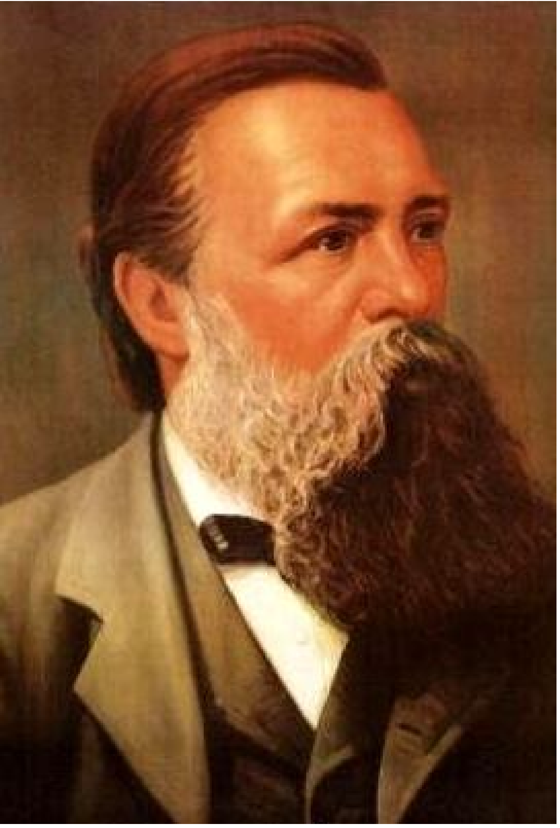

نه کرابێ. ئازادیسه ربه خۆله یاساکانی
سروشتنییه ، به ڵکو نا سینو کردا ره
به ئا را سته یئه و دا . با به تێککه بۆ
یه که مجارله لایه نشلینگه وه سه با ره ت
به پێو یستیو ئا زا د یبا سکرا و ه له
ئانتیدورینگدابه ربڵاوده بێته وه .

ئــه لمــانــیــالــه ســه ده یــهــه ژده یــه م
ولــه ســه ره تــا یــســه ده یــنــۆزده یــه م
دالــه ســیــســتــمــی(مــلــوکــالــگــوایــفــی
) د ه نا لێنیٚ . ئه لما نیا له کۆ تا یه کا نی
سه د ه یهه ژد ه یه مدا د ه بێته سێسه د
پا رێزگا یجیا که حکو مه تینا و ه ند
هیچد ه سه لاَ تێکیله به را مبه رئه و
لێکپچڕا نه دا نییه . چینینا و ه ند ی
ئه لما نیا یشله ژێرد ه سه لاَ تو زو ڵمی
فیو دا لیزمی ئه لما نیا دا ی، هه رو ه ها
له وبۆ شا یه مێژوویه ئا گا دا رنییه که له
نێوا نخۆ یو ها وتا یا نیو ه کفه ر ه نسا
وبه ریتا نیا دا هه یه . له مهه لو مه رجه
مێژوویه داهێزه پێشکه وتووخوازه کانی
ئه لما نیا له سه ر یه کێتیئه و و لاَ ته
هــاوران.ئــه مــســه رده مــه ســه ره تــای
خۆ سا زکرد نیئه لما نه بۆ شۆ ڕشی
بۆرژواودیموکراتیك . له مکا ته داته واوی
ئه وروپا د ه نگیشۆ ڕشیبۆ رژوا زیکه
د ه بێبا رگه وبنه یفیو دا لیزمتێکو مه کا ن
بدا تو رێگا بۆ کۆ مه ڵگا ید یمو کرا تیکو
مه ده نیبکا ته وه ، پڕکردووه . شۆڕشێك
که گه لێکسا ڵله مه و پێشله فه ر ه نسا
وبه ریتا نیا ڕوویدابوو، به لاَمله ئه لما نیا
هه رواڕژێمی د ه ره به گا یه تیحا کمبوو.
نه بوونییه کێتیسیا سی – ئا بو و ر ی
ئه لما نیا ونا و ه ند ه سیا سیه کا نی
سه د ه ینا و ه را ستیله مپه ڕیکبو و ن
له به را مبه ر پێکها تنیئه لما نیا یکی
د یمو کرا تیکو مه د ه نیدا . پێشکه وتنی
ئا بو و ریئه لما نیا به بو و نیو یلا یه تی
زۆرکــه هــه رکــا مخــا وه نــیــســنــوری
گــومــرکــی،دراویــپــوڵــیــوســیــســتــمــی
پێوا نه یتا یبه تیخۆ یبو و زۆ رگرا ن
خــۆیــده نــوانــد.حــاکــمــانــیــویــلایــه تــه
بچو که کا نیئه لما نیا که ڕ ه گیا نله
د ه ره به گا یه تیفیو دا لیسمدا بوودژی
هه رشێو ه پێشکه وتنێکیسه رما یه داری
و پێکها تنیکۆ مه ڵگا یمه د ه نیبو و ن .
بــۆنمــوونــه ئــه وانــکــێــشــانــیرێــگــای
شه مه ند ه فه ربۆ ئه وویلا یه تا نه یکه
لــه ژێــرده ســتــیــخــۆیــانــدابــوونــبــه دژی
به رژه و ه ند یه تا یبه تیه کا نیخۆ یا ن
ده زانی.

زیــاتــرهــونــه رمــه نــدان،شــاعــیــره کــانــو
زانا کا نیئه لما نیا له وکا ته دا شیفته ی
شــۆڕشــیــکــه بــیــریــفــه ره نــســانــولــه
د ه ره به گا یه تیبێزا رن . گۆته ، لسینگ
و شیللر سه ر به چینینا و ه ند ینو
تا یبه تمه ند ییه فکریو زه وقیه کا نیا ن
له با رود ۆخیسیا سیو کۆ مه لاَ یه تیئه و
چینه کاریگه ریو ه رگرتووه .
سه ر هه لد ا نیفیخته ، شلینگ ، هیگڵ
وهــیــگــڵــیــه لاوه کــان،هــه مــوونمــادی
فکریشۆ ڕشیبۆ رژوا ود یمو کرا تیکه .
شۆ ڕشێککه به هۆ یلا وا زیبۆ رژوا زی
ئه لما نیا و ه تو ا نیخۆ یبه هێز بکا ت .
بۆ رژوا زیئه لما نیا له مکا ته دا به هۆ ی
لا و ا زیبو و نیه یفه رهه نگیخۆ یه و ه
نــه یــتــوانــیرۆڵــیــشــۆڕشــگــێڕانــه یخــۆی
بگێڕ یٚ . نه یتوا نیهه رو ه کفه ر ه نسا
رێبه را یه تیشۆ ڕشید یمو کرا تیکبکا ت ،
هه رو ه ها با سو با به تیسۆ سیا لیستی
له فه ر ه نسا و ه چو نه ئه لما نیا وله گه ل
ئا یدیا لیزمیئه لما نیا تێکه لبوو . ئه گه ر
ئه لما نیا نه یتوا نیو ه له مپه ریگه شه ی
کۆ مه ڵگا ید یمو کرا تیکله سه ر ر یگا ی
خۆیلابه ریٚ، له به رامبه ردابۆچوونێکی
فه لسه فیوا ید ه ستکه وتووه که ته واوی
ئــه وروپــایــســه رســامــیــخــۆیــکــردوه،
کا نتیله خۆ ییدا په ر و ه رد ه کرد و و ه ،
که د وا یئه ر ه ستۆ مێژوو یئه ند یٚشه ی
فــه لــســه فــیــگــه وره یــوای بــه خــۆیــه وه
نه دیو ه ، به لاَمبزوتنه و ه یرۆشنگه ری
نه ها ته ئه لما نیا ه وه . له وانه یه لسینگ
ته نیا ر ۆ شنبیر و نو سه ر یٚکبێتکه
لایــه نــگــریــلــه خــیــره دیــرۆشــنــگــه ری
ده کــات.ئــه گــه رئــه لمــانــیــالــه نــیــوه ی
سه د ه یپا ز د ه یه مهه رو ه کئیتا لیا
رێنسا نسیبه خۆ یه و ه نه د ی ، ئه گه ر
لــه ســه ده یــهــه ڤــده یــه مــپــایــه کــانــی
بۆ چوو نیفه لسه فه یمۆ دێرن ، هه رو ه ك
له فه ر ه نسا سه ریهه ڵنه دا وله کۆ تا یدا
ئــه گــه روه کــفــه ره نــســا خــاوه نــیــئــه و
رۆشنگه ریه نه بووو شۆڕشی(١٧٨٩)ی
تــاقــیــنــه کــرده وه وهــه رواکــاریــگــه ری
د ه ر ه به گا یه تیفیو دا لیما و ه ، به جێی
ئه ما نه بزوتنه و ه گه لیریفۆ ڕمیئا ینی
له سه د ه یشا نزد ه یه مله ئه لما نیا و ه
د ه ستیپێکرد . ئه گه رئێبژێکتیۆ یسمی
و یٚنه کێشا نیر یٚنسا نسیبه خۆ و ه
نه د یو ما تریا لیسته رۆ شنگه ریه کا نی
ســه ده یــهــه ژده یــه مــیــنــه بــوو،
بــه جــێــیــئــه وه بــه وتــه یمــارکــس
ئا ید یا لیزمبو و ه هۆ یگه شه ی
فــه لــســه فــه .لــه ســه رده مــێــکــدا
که ما تر یا لیستیمیکا نیستیو

رووکە شبینیپۆ زیتیۆ یستیبلاّ و بوو تە نیا ئا ید یا لیز میئە لّما نیا یبو وکە رێگە یبە گە شە یبۆ چو نیفە لسە فیدا. بە مهۆ یە و ە بو وکە لۆ کا چلە کتێبی "هـیـگـڵـیـلاو"دادەنـوسـێ:((تـیـۆری را ستە قینە و د یا لێکتیکیشۆ ڕشی بۆرژوازیوکۆمەڵگا یبۆرژوازید ەبوایە لە سە ربنە ما یما تریا لیستید یا لێکتیك با سکرا با یە)) یا نیئە و ە یکە بە هۆ ی کە مو کو ڕیلە چینینا و ە ندا ، ئە و ە بۆ چو و نیچینیکرێکا ر ە کە د ە یە و یبە شۆرشیدیموکراتیکیارمەتیبگەیەنی.

لە ساڵی (١٨٤٨)کرێکا را نلە شۆڕشی د یموکرا تیکدا بە شدا ربوونو ما ڕکس و ئە نگلسیشلە گۆ ڤا ر ینیۆ را ینیش (Neue Rheinische)سەبارەت بە پێو یستیبە شدا ریلە مشۆ ڕشە د ا زۆریاننوسی.شۆڕشی (١٨٤٨) توا نا یبە ئە نجا مگە یا ند نی ئـەرکـەکـانـیـخـۆیـنـەبـوووبـابـەتـە د یموکرا تیکە کا نهە روالە د ە ستوری رۆژیشۆ ڕشدا زیند وو بوو. ئە نگلس سە با ر ە تبە سا ڵە کا نیپێش (١٨٤٨) دەڵـێ:((ئـەمـسـەردەمـەکـاتـی ئا ما د ە بوونیئە ڵما نیا یە بە ئا راستە ی شـۆڕشـی(١٨٤٨)وئـەوەیـدواتـر ڕوویـداتـەنـیـادرێـژەیـساڵـی(١٨٤٨) وبـەکـردەوەدەرهـێـنـانـیـوەسـیـەتـی مەعنەویشۆڕشبوو.))

ئـەمـسـەردەمـەسـەردەمـێـروخـانـی د ە ر ە بە گا یە تیو شۆ ڕشید یمۆ کرا تیك بـوو.فـەرەنـسـالـەسـەدەیـهـەژدەیـەم وبە ریتا نیا لە سە د ە یشا ز د ە یە مدا هـەنـگـاویـانـنـابـووەئـەمـدەورانـەوە وئە ڵما نیا لە کا روا نبە جێیما بوو. ئە مە با رود ۆ خێکیپڕئە زمە بوو. هە ر ئـەوئـەزمـەدواکـەوتـوەمـێـژوویـەبـوو، کە بۆ چو ونگە لێکیو ە کبە رتە ری نە تە و ە یئە ڵما نیا،شۆونیزمولۆنتاریزم ورۆڵیکە سا یە تیقا ر ە ما نو هە ڵبژێرا و وسـەرومـرۆڤـیـلـەنـوسـیـنـەکـانـی شۆ بنها و ە ر، نیچە ، هیگڵو زۆ ربە ی هیگڵیە لاو ە کا نپێکهێنا بوو. هە رئە م ئە زمە د وا کە وتو ە بووکە ئە ڵما نیا ی کرد ەناوەندیبۆچوونەرۆمانتیکەکان، چو نکە ڕۆ ما نتیسملە هە لو مە رجی قە یرا نا ویونیشا نە گە لید ونیا ید اسە ر هە ڵد ەداو. ئە ڵمانیاقەیراناویترینولاّتی ئەوروپابوو. بۆچوونیرۆشنگەریشکە د ە ها تە ئە ڵما نیا لە نموو نە یژا نژا ك رۆ سۆید ە ها ت. رۆسۆ بو وکە هە ستی ئـاوارەبـوونـوبـێـمـاڵـوحـاڵـیـئـەوانـی هـێـوردەکـردەوە،لـەسـەربـۆچـوونـی ئـەوانـکـاریـگـەریـزۆریـدادەنـا.لـەم بە ینە د ا هە لاّ تنبۆ را برد وود ە رما نێك بوو. پرژانە سە ریۆتۆ پیا جیاوازەکان، هە لاّ تنبۆ سرو شتبە شێو ە یرۆ سۆ یی و مە یلنیشا ندا نبە هو نە ریرۆ ما نتیك لـەئـەڵـمـانـیـاسـەرەیـئـەوئـەزمـە دواکوتوویەبوو،لەبەرئەوەلەزۆرێکلە بۆچوونەجیاوازەفکریوهونەریەکانی ئە ڵما نیا ، تە نا نە تلە سە د ە ییبیستە م د ە توا نینریشە گە لێکلە رۆ ما نتیسم بدۆزینەوە.

لـەسـاڵـی(١٨٤٨)مـارکـسـبـەرنـامـەی سیا سیگۆ ڤا رینیو را ینیشیە کێتی ئە ڵما نیا لە سە ربنە ما ید یمو کرا تیك ود ا مە زراند نیکۆ ما رید یموکرا تیکی یـەکـپـارچـەودابـەشـنـەکـراودەزانـی. ئە نگلسد ە ڵێ : ((ئێمە بە رنا مە یە کی خێرا یشۆ ڕشگێرا نە یبێجگە لە یە کێتی

ڕاستەقینەیکۆمەڵگەی ئەڵمانیا مان ناتوانییبیّ.))

شۆڕشیبۆرژوا و دیموکراتیکیئەڵمانیا هەروەکفەرەنسا بە شۆڕشگەلێکی فکری و فەلسەفیدەستپێکرد، بەڵامبەجیاوازییەکیزۆرەوە. ئەڵمانیاییەکانخەریکیریفۆرمی ئایینیو فەرەنساییەکانراستەوخۆ لە بەرامبەرکەنیسەوفەلسەفەی حاکمدارادەوەستن. ئەڵمانیاییەکان بە فەلسەفەیهیگڵوەکئەنگلس دەڵیّ((تاجیتەواویتەکامولی فەلسەفی))یەدەگەن، کەفەلسەفەی دەوڵەتیپاشایەتیدەروخێنیّ،وە فەرەنسایەکانبەکاربردنیئامێری سەربڕین"گیوتین"لەبەرامبەر کەنیسەدارادەوەستان.

لەکۆتایەکانیدەیەسەدەی نۆزدەیەمداهیگڵیەلاوەکانبۆچوونی دیموکراتیکیئەڵمانیانوێنەرایەتی دەکەن.ئالتۆسێردەڵیّ:هیگڵیە لاوەکانباوەڕیانوابووکەساڵەکانی دەیەیچوارەمیسەدەینۆزدەیەم کۆتاید یکتاتۆریفیودالیپرۆسە، کەمکردنەوەیدەسەڵاتیکەنیسەو کۆتاییسانسۆرە.

شتراوسکەیەکێکەلەهیگڵیە لاوەکانلەساڵی(١٨٣٥)داکتێبێکبە ناوی"ژیانیمەسیح"بڵاودەکاتەوە. ئەولەمکتێبەدائەفسانەکانیکتێبی پیرۆزنەلەکاریگەریراستیەکان، بەڵکوهەروەکشلینگوهیگڵ دەڵێن:سەرچاوەگرتوولەکۆمەڵگای مەسیحیدەزانیّ.برۆنۆبائریەکێکیترە لەشوێنکەوتوەکانیهیگڵئەو لە سەرەتادابۆچوونیهیگڵیەدەستی ڕاستیەکانیهەبوو،بەڵاملەکۆتایی سیساڵیدایەکێکلەهەرەبەرچاوترین کەسایەتییەکانیبەرەیچەپیهیگڵیە لاوەکانبوو.برۆنۆبائرباوەڕیبە مێژوویمەسیحنەبوو.ئەودەیوت مەسیحیەتشتێکنییە، جگە لە سەمەرەیپەیوەندییەدیاریکراوەکانی کۆمەڵگا.ئەوزۆرزیاترلەشتراوس هێرشیدەکردەسەرمەسیحیەت. برۆنۆبائربەوشیاریخودیمرۆڤ وفەرهەنگگرنگیەکیزۆریدەدا، لەمڕووەوەمارکسبڕوایوابوو، کەبائربەرەوئایدیالیزمیمێژوویی هەڵخلیسکاوە.شتراوسوبرۆنۆبائرهەر کاملەگەڵبوونیئەوهەمووجیاوازیانە چەندلایەنێکیانلەبۆچوونەکانی هیگڵهەڵگرتبوو.برۆنۆبائرفەلسەفەی مێژوویهیگڵیڕەتدەکاتەوەوبەرەو بیروبۆچوونیهەندێلەڕووناکبیرانی سەدەیهەژدەیەمیفەرەنسادەکشێ کەباوەڕیانوابووکەبۆچوونەکان حاکمیجیهاننوێوەدروستدەکەن.

برۆنۆبائر، ئێدگاربائر، ئێشترێنز، شتراوسوتەنانەتفیورباخکە هەموویانبەشێکبوونلەهیگڵیە لاوەکانبەرەتکردنەوەیهیگڵ هەنگاوێکیانبەرەودواوەناوبە بۆچوونیڕووناکبیرانیسەدەی هەژدەیەمپەیوەستبوون،بەڵام هەلومەرجیئەڵمانیاسوژەیلە

کارکەوتوو، پۆزیتیڤیزمودیترمینیزمی بێتاقەتینەدەویست. ئەڵمانیای سەدەینۆزدەلەئەزمەیەکدا بەسەردەباتکەداواکاریگۆڕانە وهیگڵیەلاوەکانیشبەهەرشێوەیەک خۆیانبەدوورلەگۆڕانکارینازانن. برۆنۆبائروهاوکارانیخۆیانبە پێشڕەویشۆڕشیئەڵمانیادەزانن. ئێدگاربائرباوەڕیوابووکەسەردەمی ئێمەبەچاوچنۆکیەکیشۆڕشگێڕانە دەستنیشاندەکریّ.ئەوانلە ژێرکاریگەریرۆشنگەریفەرەنسا تاتوانیانئایدیالیزمیانڕەدکردەوە، هەروەکچۆنهەڵخلیسکانەناو پۆزیتیڤیسمومادریالیزمیمیکانیستی. ئەوانبەوئاکامەگەیشتبوونکەرۆح وەکشتێکیسەربەخۆلەوشیاری مرۆڤبوونینییە. ئەوانده یانوتکە ئەوەکاڵکەیرۆحنییە، کەخۆیوەک ئاییننیشاندەدا، بەڵکوخودیمرۆڤە. بائرەکانلەژێرکاریگەریفیورباخدا دەیانوتلەئایندادەبێبەدوایکاڵی مرۆڤدابگەڕێیننەکرۆح. بۆچوونیان سەبارەتبەئاینلەگەڵبۆچوونی هیگڵجیاوازە.

بائرەکانزۆرزووترلەشتراوسلە هیگڵدوورکوتبوونەوەوباوەڕیان وابوو، کەهیچئاشتیەکلەنێوانئاین وفەلسەفەدانابیّ. بۆنموونەکاتێککە یەکێکلەلایەنگرانیبەینیفەلسەفەو ئایندەڵێ"بیرمەندانێککەبەدژی ئاینێکهەستاونئەرکیسەرشانیانەکە ئاینێکیترلەجێیدابنێن.برۆنۆبائر زۆربەتوندیهەڵوێستوەردەگرێو دەڵێ"ئێمەنامانەویئاینێکلەجێگای ئاینێکیتردابنێن، بەڵکودەمانەوێ فەلسەفەلەجێگایئایندابنێین. لەگەڵ ئەوەنئەوانفەلسەفەبە(ئامانجیلە خۆدا)نازانن.لەروانگەیئەوانەوە سەرکەوتنیفەلسەفەدەتوانی ژێربەنایەقلیکۆمەڵگاو بزوتنەوەیمرۆڤایەتیڕووناک بکاتەوە. لەمڕووەوەفەلسەفە

لەروانگەیئەوانەوەبووەبە
ئامێرێکیشۆڕش.

هیچکا ملە ھیگڵیە لا و ە کا ن
پە یو ە ند ییێو یستیو ئا زا د ی ،
تیۆ رییو پرا کتیك ، و ە ر گر تنی
ڕاستیوگۆڕانیڕاستیەکەیدەرك
نەدەکرد.ئەوانسوژە،یانمنی
نا سێنە ربە لە کا رکە وتو و د ە زا ننلە
ئە مرینا سا ند ند ا و لە بە ر نا مە یهیگڵ
لا یا ند ا وبۆ ما تریا لیستە کا نیسە د ە ی
هەژدەیەمگەڕابوونەوە،بەڵاملە
ڕ و ا نگە یما ر کسە و ە تێگە یشتنلە
ڕژێمی د ە سە ڵا تدا ربە سە رجیها نە وە بۆ
گۆڕا نیئە وبو و . ئە ولە تێزییا زد ە ھە م
لە مە ڕفیو ربا خد ە ڵێ : فە یلسو فە کا نی
جیها نتە نیا بە چە ند شێو ە یە کی
جیا وازشیکردنە وە وشرۆڤە د ە کە نە وە ،
بابەتەکەلەسەرگۆڕانیەتی.

فیو ر با خیە کێکلە گر نگتر ینهیگڵیە
لا و ە کا نە . ئە ولە کتێبە کا نی " کا کڵی
مە سیحیە ت " و " سە رو سا ما ندا نبە
فە لسە فە " د ا مە سیحیە تد ە کێشێتە
ژێرڕ ە خنە و ە ولە گە ڵفە لسە فە یە کی
بۆچووڕنیبە رە وڕوود ە بێ . ئە ولە کتێبی
" کا کڵیمە سیحیە ت " د ا د ە ڵێشتێکلە
دەرەوەیسروشتومرۆڤبوونیینییە.

ما ر کسیلا و فیو ر با خو ە کنو ێنە ر ی
فە لسە فە ی " بە رجە ستە " یسە رد ە می
خۆیدەبینێ،کەبۆچوونەکانی
" و ر د تر ینو گر نگتر ینکا کڵە کا نی
سە ر د ە میخۆ یو خە ڵکیخۆ یبو و . "
کە و ا تە پشتیوا نیکر د نلە فە لسە فە ی
فیورباخیبەئەرکیخۆیدەزانی
وخۆیبەشاگردیدەزانی.فیورباخ
ئا ینو فە لسە فە یبۆ چو ونیبە ھۆ کا ر ی
نا مۆ بو و نیمرۆ ڤلە گە ڵخۆ ید ە زا نی ،
لە بە رئە و ە ھە ممە سیحیە تو ھە میش
هیگڵکە خا و ە نیفە لسە فە یبۆ چو و نی
بوورەتدەکردەوە.

د ە بێفیو ر با ختێبگە یتا نو سینە
سە ر ە تا یە کا نیما ر کسو ئە نگلس
لە وانە " سە با ر ە تبە با سییە ھو د " یا ن
" ڕ ە خنە لە مە ڕ فە لسە فە ید ە وڵە ت "
یا نتە نا نە ت " بنە ما ڵە یپیر ۆ ز " کە
زۆ ریە کلە بۆ چوونە کا نیفیو ربا خیا ن
تیارەتبوەتەوە،بەڵامهێشتاش
کاریگەریەکیزۆریفیورباخیان
لەسەرە،دەرکبکرێ.

فیو ر با خبا ز نە ییە یو ە ند ینێو ا ن
فە لسە فە یهیگڵو ما ر کسە . ئە نگلس
د ە ڵێئێمە ھە موو سە رد ە مێکفیو ربا خی
بووین.

فیورباخئاینبەهۆکارینامۆ
بوونیمرۆڤلەخۆیدەزانێ،
لە بە رئە و ە بە تو ند ید ژ ە ئا ینە . ئە و
بۆ ر ە تیکر د نە و ە ی ئا ینبە نا چا ر ی
فە لسە فە یهیگڵیشر ە تد ە کا تتە و ە .
فە لسە فە یئا ید یا لیستیهیگڵھە مو و
شتێکلە سوژە وئۆبژە د ا د ە بینێ ، بە ڵا م
فیوربا خد ە ڵێ : " منسو ژە یە کمبۆ خۆ م
وئۆبژە یە کمبۆ کە سا نیتر . لە بە رئە و ە
ھە مسوژە مو ھە مئۆبژە . بە شێو ە یە کی
کو رتترسو ژە – ئۆبژە م . " لە بە رئە و ە
لە فە لسە فە یفیو ر با خد ا بنە ما ی
ئە سا سیو گر نگو شیا ریە . فیو ر با خ
د ە ڵێمنبو و نێکیڕا ستە قینە م . کا کڵە ی
منهیلە شمە . پڕ ۆ سە یبۆ چو و نلە
بو نێکیھە لکێشرا و د ا د ر و ستنا بێ ،
بەلکولەمندا،لەتۆدا،لەلەشی
ئەواندایەکەدروستدەبێ.بوونی
ڕ ا ستە قینە پێو یستیبە بۆ چو و نو
وشیا ریە . بۆچووند رێژە وە بووئا کا می
بو و نە ، ئە و ە بۆ چو وننییە کە د ە ست
نیشا نکە ریبوو نە ، بە ڵکو بو و ند ە ست
نیشا نکە ریبۆچوونە . فیو ربا خد ە ڵێ ((
بیربکە رە و ە نە کو ە کبیرمە ندێك ، بە ڵکو
وە کبونە وە رێکیزیند وو ڕا ستە قینە .))
فیو ربا خوا بیرید ە کرد ە و ە کە با بە تی
پە یو ە ند ینێوا نما د ە و رۆ حکە پێیوا

بو و شلێنگو هیگڵنه یا نتو ا نیشیکا ڕ ی بکه ن، ئه وشیکا ریکردووه .ئه ود ه ڵێ : ((شتێککه بۆ منله ڕ وا نگه یز ه ینی ته نیا ڕۆحی – ما د یێنییه ونا توا ند ریٚ هه ستبکریٚ ، له نا و خۆ ید ا عه ینی – ما دیوهه ستپێکرا و ه .)) لێره دا یه که یه کێتیر ا ستیو ز ه ینیبه شێو ه یه کی ما د یشیکا رکرا و ه ، به هۆییه کێتیه و ه نه ئه مهه مانیویه کسانییه.

فه لسه فه یئا ید یا لیستیئه مهه ما نییه با سد ه کا تو هه مو و شتێکله ڕ ۆحد ا کۆد ه کا تته و ه . مو نیسمیئید یا لیستی فـیـخـتـه،شـلـێـنـگوهـیـگـڵ،لـه دژی سپینۆ زا که لا یه نه ما د یه که یئا زا د ی مرۆ ڤله به رچا ونا گرێو هه مو و شتێك جـه بـریـیـچـاولـێـده كـات،پـێـكـهـات. فیوربا خبه مونیسمه ما تریا لیستیه که ی د ه گه ڕێته وه بۆسپینۆزاو، به ها یه کی

گـرنـگـیـده داتـی.ئـه وسـپـیـنـۆزابـه(پێشه وا ییما تریا لیسته کا نوئا زا د ی خوازه تازه كان)داده نێ.

ئه مرۆ کا نه بۆ چونه کا نیسپینۆزا به م شێو ه یه د ا نا نێن . به لاّ مفیو ربا خبه شێو ه یه کیتر له گه ڵفێر کا ر یه کا نی ئـه ودابـه ره ورووبـوو.فـێركـاريـه كـانـی سپینۆ زا که مو کو ر تیزۆ ریهه یه . له نو سینه کا نیئه و د ا سر و شتشتێکی مو تڵه قو متا فیز یکیه کر د ا ر یئه و نیشانه یه له کردارگه لیخودا.

با به تێکیگر نگکه له بۆ چو و نه کا نی فیو ربا خدا د ه بینرێهیو ما نیزمه . ئه و د ه ڵێ : (خود ا یه که مینبیر – ئه ند ێشه دووه مین– ومرۆ ڤسێیه مودوایینیان بیریمنه.)

د وا تر بۆ هیۆ ما نیسمه که یفیو ربا خ ده گـه ڕێـیـنـه و،بـه لاّمـئـێـسـتـائـه و ڕسته یه یسه ره وه وبا به تینا سینه که ڕاڤه ده که ین.

ئه ومرۆ ڤبه سێیه مو د وا یینیا نبیر ی خۆ ید ه زا نێ . ئه و سێیه مینبیر ه ی ئه وهه له ڕا ڤه کراوه . له به رئه وه یکه فیو ربا خڵه سێیه مینو کۆ تا یید ا بیر ی خـودیـمـرۆ ڤبـه بـه شـێـكـلـه سروشـت داده نـێ،بـه شـێـكـلـه هـه بـوون،ئـه وه گو ما نینا سینیجیها نبه و د ه د ا . ئه و پێیو ا یه که د ژیه کییه کله نێوا نبوو ون وئـه نـدێـشـه دانـیـیـه .بـۆشـای(فـه زاو کا ت) شێو ه گه لێکنله بیر کر د نه و ه هه رو ه کچۆ نکا نتبیر یلێد ه کر د ه و ه ، بـه لاّمـكـانـتـفـه زاوكـاتـتـه نـیـابـه شێو ه گه لێکله بیرکر د نه وه د ه زا نێو بونیا نره تد ه کا تته و ه . له شێو ه یه کدا که فیو ربا خبا وه ڕیوا یه که فه زاوکا ت شیو ه گه لێکنله هه بو ونکه ها تو نه ته ناوبیرکردنه وه وه . ئه ود ه ڵێمنبه شێك له هه بو ونم، بوونه وه ڕێکیزیند وو له فـه زاووكـاتـدا،هـه روه هـاشـێـوه گـه لـی بیر کر د نه و یمند ه توا ننشێو ه گه لێك له سر و شتبن . به شێو ه یه کیگشتی یا ساکا نیبوون، یا ساکا نیئه ندێشه شن. ئه موته یه یفیوربا خوته کا نیئه سپینۆزا ونتۆرالیسته کاندێنێته وه بیر.

لـه تـیـۆریـه كـه یـفـیـوربـاخـداسـوژه وئۆبژه دوولا یه نییه ککگشتن ، به لاّ م له گه ڵئه و ه یئه وبا و ه ڕیبه یه کێتی سوژه وئۆبژه هه یه ڕۆڵێکینا کا ریگه ر بۆ سو ژه قا یله . له فه لسه فه یئه ود ا سوژه ینا کا ریگه رچا وه ڕێیه که ئۆبژه کا ریگه ریله سه رهه ستید ا بنێ ، به م شێو ه یه فه لسه فه یفیو ربا خنز یك ده بـێـتـه وه لـه فـه لـسـه فـه ی(مـاخ). تێز ییه که میما ر کسله د ژیفیو ربا خ نیشا ند ه ریئه مبا به ته یه . له وێدا که کا ستیهه مو و ما تر یا لیستیه کا نی پێشوو، هه روه ها ما تریا لیزمیفیو رباخ، به هۆ یگر نگیئه وا نبه پرا کتیکو هه ڵسورانیسوبژه ده زانی.

بـه بـۆچـوونـیـفـیـوربـاخـئـایـن ئا کا میپر ۆ سه یشێو ه گه لی

خۆ نه و یسته . له ئا یند ا کا کڵێ
خو د ا هه ر کا کڵیمرۆ ڤه ، له گه ڵ
ئـه مجـیـاوازیـه یـکـه کـاکـڵـی
خـودائـازاده لـه سـنـورداریـیـه
تا که که سیه کا ن . فیو ر با خژێر
به نا یتیۆ ر یکیتێگه یشتنله ئا ین
په یو ه ستبه شێو ه ید ر و ستبو و نی
کۆمه ڵا یه تییه و ه د ه زانی . ئه وباوه ڕی
وا بو و که گۆ ڕا نکا ریله تێگه یشتنه
ئا ینیه کا نپه یو ه سته به گۆ ڕا نکا ریه
کۆمه ڵا یه تییه کا نه و ه ، به ڵا مفیو ربا خ
کا کڵیمر ۆ ڤبه په یو ه ند ید ه ر یئه م
دووانـه ده زانـێ . ئـه وخـۆیـده ڵـێـکـه
گۆ ڕا نله تا یبه تمه ند ییه کا نیخو د ا ،
په یو ه سته به گۆ ڕا نکا ریله کا کڵی
مرۆڤدا.
له ڕوا نگه یفیو ربا خه و ه مرۆڤله ئا یندا
بیر له هێزێکد ه کا تته و ه له سه ر ۆی
خـۆیـه وه . بـۆنمـوونـه کـاتـێـکـده ڵـێ
خو د ا عه شقه به مما نا یه یه که عه شق
ز ه مینینییه . فیو ر با خد ه یو تئا ینی
منبێئا ینیه . ئه و له د ژ یئه خلا قی
ئا ینید ه ستید ا یه شه ڕو د ه یو یست
که ئه خلا قیما د یو ز ه مینیجێنشین
بکا ت . ئه و د ه ستید ا یه ڕێکخستنی
ئـه خـلاقـیـش . لـێره دایـه کـه ده بـیـنـین
فـیـوربـاخـچـۆنـوبـۆچـیـلـه بـابـه تـی
ئـه خـلاقـدالـه هـیـگـڵـلـه دواتـره، وبـه
فیخته نزیکتر ، چو نکه ئه ویشیا سا ی
د وا که تووییئه خلا قیدا نا ود ه یو یست
که ئه میا سا یا نه به جێگا یئه خلا قی
ئاینیجیهانگیربکا.
فـیـوربـاخـبـاوه ڕیـوابـووکـه شـه ڕی
نێوانبۆچوونه کانوبه رژه وه ندییه کان ،
شـه ڕیـنـیـوانـتـازه وکـۆنـه . ئـه وتـا
کۆ تا ییته مه نیسۆ سیا لد یمو کرا تی
رادیـکـالـمـایـه وه . لـه کـۆتـایـتـه مـه نـی
له نا مه یه کدا که بۆ ها ورێیه کی (کا پ
) ده نـوسـێ ، تـیرۆریـزمـیـسـه رده مـی
شۆ رشیگه و ه ر ه یفه ر ه نسا بۆ ئه ڵما نیا
به پێو یستد ه زانێ . ئه وبه پێچه وانه ی
برۆنۆبا ئرکه له کۆتا یه کا نیته مه نیدابه
ریزیکۆ نه په ر ه ستا نپه یو ه ستبو وتا

کۆ تا ییچر که کا نیژیا نیگۆ ڕا نکا ر ی
ریـشـه یـیـکـۆمـه ڵایـه تـی – سـیـاسـی
د ه و یست . فیو ر با خد ه یو تکه نا بێ
فه لسه فه له ژیا ند وو ر بێ ، به ڵکو به
پێچه وا نه و ه د ه بێلێینز یکبێته و ه
وئه و ه بۆ فه لسه فه وژیا نپێو یسته .
له گه ڵئه مه به ڕۆلیپرا کتیکله نا سیند ا
نه گه یشتبو و . ما ر کسد ه نو سێ ((ئه م
پر سیا ر ه یکه را ستیعه ینید ه تو ا نی
به ئه ند یشه بگا تپر سیا رێکیتیۆ ریك
نییه ، به ڵکو پرسیا رێکیپرا کتیکه ، ئێمه
ده بێراستینیشانبده ین .))
مـرۆڤـیـفـیـوربـاخـیـهـه روه کـمـرۆڤـی
فیخته ییو هه ر و ه کمر ۆ ڤیکا نتی
فه را مێژووین ، که وا ته هه ریه کله ما نه
بـۆمـرۆڤـیـفـه رامـێـژوویخـۆیـیـاسـای
ئـه خـلاقـیرێـکـده خـات . بـه ڵامـمـرۆڤـی
هیگڵیو ما ر کسی ، مر ۆ ڤیمێژ و و ینکه
له نا و مێژ و و یخۆ ید ا خا و ه نیئا کا ر ،
سیا سه تو بۆ چو و نو هتد . . . کا کڵی
مر ۆ ڤیفیو ر با خیشکا تێکبۆ با س
کر د نیئا ینبه کا ر د یر و و ته . فیو ر با خ
هیچکا تنه یتو ا نیکه کا کڵیمر ۆ ڤ
پێناسه وشیبکاته وه .
تیۆ رینا سینیفیو ر با خو په یو ه ند ی
سو ژ ه – ئۆبژ ه یئه وله تیۆ رینا سینی
ما ر کسنزیکه . جیا و ازیسه ر ه کیئه وان
لـه پـراکـتـیـکـدایـه . لـه تـیـۆریـمـارکـس
نا سینبه پر ا کتیکد ه ستپێد ه کا تتو
به پر ا کتیکبۆ گۆ ر ا نیبا به تینا سین
ده گـات . مـارکـسـلـه تـێـزیـپـێـنـجـه م
سـه بـاره تـبـه فـیـوربـاخـده ڵـێ ((
فیو ر با خکه له بۆ چو و نیئا بستر ا کت
نا ڕازیه ، د ه ستبه د ا مێنیلێکو لینه و ه ی
هه ستکر د ند ه با به ڵا مئه وهه سته کا ن
و ه کهه ڵسو ڕ ا نیپر ا کتیك – هه ستی
مر ۆ ڤیبو و نلێکۆ لینه و ه یا نله سه ر
ناکات .))
فـیـوربـاخـپـێـیـوایـه کـه دووربـوونـلـه
دابـڕان (ئـابـسـتراکـت) وڕووکـردنـلـه
هه ستگه لێکیو ه کتا مکر د ن ، بۆ ن
کر د ن ، بینینو هیتر له گه یشتنبه
ڕا ستییه کا نسه ر که وتووما ند ه کا ت .

ئـه ولـه نـاسـیـنـنـاسـیـه کـه یخـۆیـدا
له به ر چا و ینا گر ێکه هه ستیبیستن
وبۆ نو هیتر له ئا ژ ه ڵیشد ا هه یه وئه و
هه سته له هه ند ێکله وا ندا ، ته نا نه تبه
چه ند پله له هیمرۆ ڤبه هێزتر ه ، به ڵا م
بێجگه له نا سینیسر و شتیو هه ستیله
جیها نشتێکیتر یا ننییه . ته نیا مر ۆ ڤه
که بۆ نا سیند ه ستبه شیکا ر کر د ن
د ه کا ت ، که ئه مکر د ا ر ه هه ستنییه ،
به ڵکو کر د ا رێکیرۆ تینو د ه رهه سته ،
چه مکسا زیو با به تسا زیه . ڕیزبه ند یه

وکـــردارەلـــەســـەرئـــۆبـــژەکـــەنـــاســـین پێکدێنێ.

ڕوا نینیفیو ربا خیبۆ جیها ند ە یە و ی کە د نیا یعە ینیبە بێئە کتیڤبو و نی سوژە هە ستپێبکا ت . ئە مچا ولێکرد نە ((گـــرنـــگـــیـــهـــەلـــســـوڕانـــیـــزانـــســـتـــی– ڕ ە خنە یینا د ۆزێتە و ە)) . ئە مبینینە ناَ ز ا نێکە بە شێکە لە نا سینیخو د ی مرۆڤهە لسوڕا نیئە ولە سە رئۆبژە یە کی لێکۆلینەوەلەسەرکراوە.

ڕەخـــنـــەیـــئـــابـــووریـــســـیـــاســـیـــلـــەلایـــەن مارکسەوەنیشاند ە رید ە ستێو ە ردانی کـــرداریـــلـــەهـــەمـــبـــەرنـــاســـیـــنـــە.ئـــەمـــە جـــیـــاوازیـــمـــارکـــســـلـــەگـــەلـــنـــاســـین نا سیپۆ ز یتیۆ و نا سیننا سیکا نتی نیشا ند ە د ا ت . ئە مشێو ە یە یما رکس شـــێـــوەیـــدەرگـــیـــرلـــەگـــەلـــبـــابـــەتـــە،ئـــەو با بە تە یکە لێکۆ لینە و ە یلە سە ر دەکرێ.

تـــەنـــانـــەتـــئـــەگـــەرتـــەواویـــتـــێـــزەکـــانـــی ما رکسئە مرۆکە ڕ ە تبکە ینە و ە وبە مێژوو ییە سە رچو و ییزا نین ، شێو ە ی تێکە لا و یئە ولە لێکۆ لینە و ە یزا نستی کۆ مە لا یە تییا د گا ریزۆ ربە پێزیئە و ە . ئە مشێو ە تێکە لا و یە لە خوێند نە و ە ی ئا بو و ریسیا سی ، شێو ە یە کە کە سوژ ە بە تێکە لا و یو د ە ستتێو ە رد ا نیخۆ ی د ە ستبە چە مکسا ز یو با بە تسا ز ی دەکـــاتـــتـــالـــەئـــابـــووریـــســـەرمـــایـــەداری ڕ ە خنە بگرێوکۆ تا یە ، فە رزکرا و ە کە ی شیبکا تە و ە ، لە د ا هێنا نە کا نیما رکسە لە زانستیکۆمەلایەتی.

پـــلـــێـــخـــانـــۆفـــلـــەکـــتـــێـــبـــی((بـــابـــەتـــە بـــنـــچـــیـــنـــەیـــەکـــانـــیـــمـــارکـــســـیـــزم))دا د ە رید ە خا ت ، کە ما رکسهۆ کا رێکی تا ز ە یلە تێگە یشتنیکرد ا ریبە را مبە ری ســـوژەوئـــۆبـــژەهـــێـــنـــاوەتـــەگـــۆڕێ.ئـــەو دەلـــێـــلـــەڕوانـــگـــەیـــمـــارکـــســـەوەکـــاری سوژ ە تە نیا بیرکرد نە و ە ، سە با ر ە تبە سر و شتنییە ، بە لکو خو د یسو ژ ە یە کە کا ر د ە کا تت . پلێخا نۆ فبە مشێو ە پێنا سە یە یهیچکا تبە ڕ ۆ لیپر ا کتیك لە نا سیند ا نا کا ت . جیا وا زیبنچینە ییلە نێو ا نتیۆ رینا سینیفیو ربا خوما رکس لـــەوەدایـــەکـــەمـــارکـــســـلـــەپـــرۆســـەی نا سیند ا پر ا کتیکد ێنێتە کا یە و ە . بە م ما نا یە یکە سو ژ ە بۆ خۆ ییە شێکە لە نا سینو ، پر ا کتیکلە بە شێکبۆ بە شێکیتر ینا سینئا مر ا ز یر ا ست ، یا ننا ڕ استیبۆ چوونە کا ن ، تیۆ ریە کا ن و یا سا ز ا نستیە کا نیئێمە یە . تە نیا پر ا کتیکئا مر ا ز یلێکچو ا ند نیز ە ین وعـــەیـــن،تـــیـــۆریـــوراســـتـــیـــیـــە.ســـوژەی پلێخا نۆ ف ، کا ۆ تێسکی ، ئیستا لین

و لا یە نگرا نیا نو ە کهە ند ێکلە حیز بە کۆ مۆ نیستیە کا نلە لا یا نسو ژ ە لە کا ر کەوتووە.

هیگلیە لا و ە کا نبە ڕ ە خنە گر تنلە ڕ ژ ێمیئا ید یا لیستیهیگلشێو ە نا سی و مە عر یفە نا سیئە و یشیا نلە بیر کر د و بە مشێو ە یە هە لخلیسکا نە نا و ما تریا لیزمیمیکا نیکیو پۆ زیتیۆ یسمی سە رد ە میرۆشنگە ری . ما تریا لیزمێککە هێشتا سو ژ ە یئە کتیڤیا ننە د ە نا سی د ە بێبزا نینکە ز ا نستیکۆ مە لا یە تی لە سە ر پێیسو ژ ە یئە کتیڤە کە شکل د ە گرێ . ئە گە رلە زانستیسروشتیدابە سو ژ ە ینا ئە کتیڤد ە توا نینبە شێك لـــەنـــاســـیـــن،پـــرژوبـــلاووبـــێـــرێـــکـــخـــســـتـــن بکە ین ، لە ز ا نستیکۆ مە لایە تید ا بە بێ ئە کتیڤبو و نیسو ژ ە ، نا تو ا نینبە هیچنا سینێکبگە ین . پا یە یزا نستی کۆ مە لا یە تیلە سە رسو ژ ە یئە کتیڤ بینا کرا و ە ، کە هیگلیە لا و ە کا نبە خـــەیـــالـــیـــخـــەبـــاتـــلـــەدژیـــدواکـــەوتـــووی و ئا ید یا لیز میهیگلئە کتیڤبو و نی سو ژ ە شیا نو ە لا نا ، نە یا ند ە زا نیکە سو ژ ە لە گە لتێکۆ شا نیخۆ یجیها نی د ە رە و ە د روستد ە کا تتە و ە . بە بێئە م د روستکرد نە و ە یە ، زانستیکۆمەلایەتی تـــەنـــانـــەتـــنـــاتـــوانـــێـــبـــنـــاغـــەیـــدابـــنـــرێ ولـــەســـەرپـــێـــراوەســـتـــێ.مـــارکـــســـبـــە نو سینییا ز د ە تێز لە مە ڕ فیو ر با خ لە سە رگرنگیو بە ها د ا ریئە ند ێشە ی هیگلپێد ا گریکرد ە و ە . ئە وبە ڕ ە خنە لە فیو ربا خسوژ ە یلە کا رکە وتو ویلە زا نستیکۆ مە لا یە تید ا ر ە تکرد ە و ە و لە جیا تیئە و سو ژ ە یە کید ا نا کە لە تە و ا و یقۆ نا غە کا نینا سینلە کرد ا ر وکـــردەوەودژەکـــردەوەدالـــەبـــابـــەت نا سین ، یا نئۆ بژ ە یلێکۆ لینە و ە لە سە ر کرا و . سو ژ ە یما رکسبە پێچە وا نە ی ڕا بردووهە ولد ە دا تا ئە وجێگا یە یبۆ ی د ە کرێلە ئە مریبە را ورد ە بوونو هـــەســـتـــکـــردنـــدووربـــێـــتـــەو،ەتـــا بتوا نێبە چە مکسا زیە کا نیخۆ ی بە سە رلە نوێد روستکرد نە و ە ی

را ستیه کا نیا رمه تیبگه یه نی . نه ته نیا کۆمه ڵنا سیله مبا به ته دا قـه‌رزداریمـارکـسـه،بـه‌ڵـکـو ما رکسبه دا رشتنه وه یسوژه ی ئه کتیڤدا مه زرێنه ریکومه ڵنا سی وزا نستیکۆ مه ڵا یه تیتا زه شه . له دورکها یمتا ما کسڤیبه رکه ڵکیا نله م شێوه‌یه‌وه‌رگرتووه.

ما رکسله (تێزگه لێکله مه رفیو رباخ)داهـه‌ڵـوێـسـتـیـخـۆیـلـه‌بـه‌رامـبـه‌ر هیگڵیه لاوه کا نله یا زده تێزدا به کورتی نیشاندا، دوا ترکاۆتێسکی، پلێخا نۆفو

که سا نیتر له میا زده تێزه که ڵکیا ن وه رگرت . ئه متێزانه ئه وه نده گرنگن که گۆڵد مه نبا وه ریوا یه که یه که مین بـه‌رهـه‌مـیـکـورتـودره‌وشـاوه‌ی ما تریا لیزمید یا لێکتیکه . وهێشتا ش له فا کته ره گرنگه کا نه له شێوه ونا سین زانستیکۆ مه ڵا یه تی . گرنگیئه متێزا نه له روا نگه یگۆڵد مه نه وه له مێژووی فـه‌لـسـه‌فـه‌دابـه‌راده‌ی((قـسـه‌کـردن سه با ره تبه شێوه یبه کا رهێنا نی عه قڵ)) یدێکا رت ، ((ره خنه یعه قڵی بێگه رد)) یکا نت ، یا ن ((دیا رده نا سی رۆح)) یهیگڵه.

ئه نگلسله کتێبی ((کۆتا یفه لسه فه ی کلا سیکیئه ڵما نیا)) (که پلێخا نۆ ف وه ریگێراوته سه رزما نیروسی) ره خنه لـه‌فـیـوربـاخـده‌گـرێـکـه‌ئـه‌وبـه‌رده‌ی فه لسه فه یبۆ چوونیهیگڵشێوه که شی که‌دیالێکتیکیه‌ره‌تده‌کاتته‌وه.

پلێخا نۆ فکه ئه مو ته یه یئه نگلس دووبـاره‌ده‌کـاتـتـه‌وه‌وده‌ڵـێـمـارکـس به وه رگرتنیژێر به نا ویما تریا لیزم لـه‌فـیـوربـاخـومـێـتـۆدیـهـیـگـڵـیـبـه فه لسه فه یخۆید ه گا ت ، له گه ڵئه وه ی یا زده تێزله دژیفیو رباخ ، هه روه ها کۆ تا یی فه لسه فه یکلا سیکیئه ڵما نیا نیشا نده ریکه موکورتیه کا نیفیو رباخه له تیۆ رینا سینو ده رکنه کرد نیئه وه بۆ پرا کتیك . تا زه د یا لێتیکیما رکس جیا وا زی زۆری له گه ڵد یا لێکتیکی هیگڵدامه‌ودایهه‌یه.

له کتێبی ((کا کڵیمه سیحیه ت)) دا فیو ربا خد ه ڵێ : ((هه ڵسو را نیتیۆ ریك ته نیا هه ڵسورانیئه سیلیمرۆڤا یه تیه .)) ما رکسله تێزییه که میخۆ ید ا له مه ر فیو ربا خوله وه ڵا میئه ودا به دروستی ده‌ڵـێ:((کـه‌مـوکـوریـهـه‌ره‌گـه‌وره‌ی هه مووقو تا بخا نه ما تریا لیستیه کا نی پێشو وله گه ڵما تریا لیز میفیو ربا خ له‌وه‌دایه‌که‌شته‌کان(شئ)، راستیه‌کان وهه سته کا نته نیا به شێوه یئۆ بژه ، یا نبه شێوه یلێکۆ لینه وه چا وی لێد ه کرێنه به شێوه یهه ڵسو را نی هـه‌سـتـومـرۆیـی،یـانـیـپـراکـتـیـك.)) ما تریا لیزمیپێشو وشا نا زید ه کرد که به شێوه یئۆ بژێکتیو چا وله جیها ن ده‌کـات.((لـه‌بـه‌رئـه‌وه‌ئـه‌وه‌روویـدا که لا یه نیئه کتیڤ ، به پێچه وا نه ی مـاتـریـالـیـزم،بـه‌هـۆیـئـایـدیـالـیـزم کا مڵبووه ، به ڵامبه شێوه یه کیرۆتین ، له به رئه وه یئا شکرا یه که ئا ید یا لیزم باوه ریبه هه ڵسو را نیرا ستی – هه ستی نییه . فیو ربا خد ه یه وێ له گه ڵئۆبژه گه لێکیهه ستیکه به را ستیله گه ڵ چه مکه زه مینیه کا ندا جیا وا زیهه یه ، سـه‌روکـاریـهـه‌بـێ،بـه‌ڵامـخـودی هه ڵسو را نیمرۆ ییبه به را به رله گه ڵ هه ڵسو را نیپرا کتیکله قه ڵه منا دا .

هـه‌ربـه‌مـهـۆیـه‌لـه‌کـتـێـبی((کـاکـڵـی مه سیحیه ت)) دا هه ڵسو را نیتیۆ ریك ته نیا به هه ڵسو را نیبه را ستیمرۆ یی د ه زا نێ . ئێستا ئه وه یکه پرا کتیك ته نیا له شێوه ینا پا کو مه سیحیا نه نیشا ندا نه که یله به رچا و بگیرێ . له به رئه وه ئه وبه ما نا یهه ڵسو را نی "شـۆرشـگـێرانـه"و"پـراکـتـیـکـی– ره‌خنه‌یی"پێیناگا)).

فـیـوربـاخـده‌ڵـێ،راسـتـیـئـه‌وشـتـه نییه ، که بیر یلێد ه کرێته وه ، به ڵکو شتێکه که د ه بینرێ ، د ه بیسترێو بیری لێد ه کرێته وه وله مرووه وه وه کبنه ما چاوییلێد ه کرێ . لێره دافیوربا خله گه ڵ چه مکه زه مینیه کا ندا که بۆ گه یشتنبه را ستیپێو یسته دژه ، له به رئه وه یکه چه مکه کا ننه د ه بینرێنونه د ه بیسترێن، بـه‌ڵامـپـێـویـسـتـیـدانـانـیـچـه‌مـکـه زانستیه کا نله ته واویبوا روبه شه کا ندا کردا رێکه که نا بێله بیر بکرێ . هه روه ك چۆ نما رکسبۆ لێکدا نه وه یکۆ مه ڵگا ی سـه‌رمـایـه‌داریـوره‌خـنـه‌یـئـابـووری سیا سیپێو یستیبه د ر و ستکر د نی چه مکگه لێکیو ه کبه ها یکا ر ، به ها ی زێد ه با یی ، تێکه ڵیئۆ رگا نیکیسه رما یه و زۆرێکیترله چه مکه کا نبوو . فیو ربا خ به زیا ترگرنگید ا نبه نا سینیهه ستی وه‌کـبـیـنـیـن،بـیـسـتـن،چـه‌شـتـن،بـۆن کرد نو هه ستکرد نله ما تریا لیسته پۆ زیتیۆ یستو میکا نیسته کا ننزیك ده‌بوه‌وه.

فیو ربا خبا وه ریبه یه کێتیسو ژه و ئۆبژه بووله به رامبه رد وا لیزمیکا نت تا را د ه یه کهه ولێدا تا له مد وا لیزمه رزگا ریبێ . ئه ونه وه کنا تۆرا لیسته کا ن به مهه ما نیه یسو ژه وئۆبژه با وه ری بوو،نه‌وه‌ککانتبه‌لێکجیابوونیان.

فیو ربا خد ه ڵێ : ((مێشکتا کا تێك ئۆ رگا نیبیر کرد نه وه یه که به سه رو مێشکیمرۆ ڤه وه په یوه ند یهه بێ .)) به مشێوه یه دژا یه تیتێرا ما نو هه بوون که ئید یا لیسته کا نیوه کشلینگو هیگڵ به شیکا رییئید یا لیستیئه ود ه گه یشتن

شیکارکرد.لەملێکدانەوەیەی فیورباخدا،مرۆڤبووەبەبنەمای هه بو ونو ئه ند ێشه و نه شتێکله سه رو د ه سه لا تیسرو شتو ه کبیر ۆکه یچه ق به ستو و یهیگلو د و نیا یئا شکرا بو و ی ئه فلا تو ن . پلێخا نۆ فد ه ڵێفیو ر با خ با و ه ڕیوا یه که مرۆ ڤشتێکنییه بێجگه لەبوونەوەرێکیزیندووکەتوانای بیرکردنەوەیهەیە،لەمڕووەمرۆڤ بنەماییەکێتیهەبوونوئەندێشەیە.
به مپێنا سه یه یفیو ربا خبۆ مرۆ ڤڕوو ن د ه بێته و ه که هیچکا مله د وو لا یه نیبیر وهەبوون،مادەورۆح،سوژەوئۆبژە لەتیۆریفیورباخوەلانەنراوە.لە تیۆ رینا سینیئه و دا سو ژه و ئۆ بژ ه له یه کدا تواونه ته و ه . فیوربا خد ه ڵێ: ((من بو ونمهه یه وبیر د ه که مه و ه . . . ته نیا وەکیەکسوژە−ئۆبژە.))هەبوون به ما نا یبو و نله ئه ند ێشه د ا نییه ، هه رو ه ککه خۆید ه ڵێ: ((سه لما ند نی ئه و ه یکه شتێکبو و نیهه یه به ما نا ی ئه و ه نییه که سه لما ند بێتما ن ، ئه وشته ته نیا له ئه ند ێشه د ا بو ونیهه یه .)) ئه م وته یه له سه ره تا داره تیئا یدیا لیزمه ،و د ووه میه کێتیسو ژ ه و ئۆ بژ ه یله به ر چا وه وله ئه خیرد ا یه کێتیبیرو هه بوون به ما نا یئه مهه ما نیو یه کبو و نه یئه وا ن د ه ر کنا کا . ئه مسێشته یکه با سکرا هه موویا نله گرنگترینناسه ره وه کانی لایەنیدژایەتیماتریالیزملە ئا یدیا لیزمه ،که ما رکسله فیوربا خه وه فێربووه .
فیوربا خد ه ڵێ: ئه و ه ئه ند ێشه نییه که هه بووندیا رید ه کا تت ، به ڵکوهه بوونه که دیا ریکه ریئه ند ێشه یه . ئه مرسته یه له نو سرا و ه کا نیما رکسو ئه نگلسد ا دوبا ره بۆته وه ، وته نا نه ت "ئیدۆلۆژی ئه ڵما نیا ی" له خزمه تیشیکرد نه و ه ی ئه مشێوه بیرکردنەوەیەدایە.
له گه ڵئه و ه ما تر یا لیز میما ر کس مه و د ا یه کیزۆ ریله گه ڵما تریا لیزمی فیوربا خهه یه . زۆرله وله پێشتره ،به لاّم له ویشیزۆرو ه رگرتوو ه . ئه ندێشه ی
ما ر کسو ئه نگلس ، سه د ه ییه که می بوونیخۆیبەخەباتلەگەڵئەو تیۆ ریا نه یکه له بنه ما و ه له گه ڵیا ند ژ بو و برد ه سه ر : له ز ه مینه یفه لسه فه دا له گه ڵهیگڵ ، فیو ربا خ ، برۆنۆبا ر ، دورینگ..ولەزەمینەیئابووریدا ئادامسمیت،ریکاردۆ،پرۆدۆن...و له ز ه مینه یسۆ سیا لیزمد ا له گه ڵزۆ ر شێو ه له سۆ سیا لیستەکا ن . له مو تو وێژوبا سا نه دا له مقو تا بخا نا نه شزۆر فێربوونوبوونەئاکامیکاملبوونیان.
فیورباخپێیوابووکە((هونەر، ئاین،فەلسەفەوزانستنیشان دەریکاکڵیئەسڵیمرۆڤن.))ئەو د ه ڵێله ڕێگا یئا ید یۆ لۆ ژیه و ه یه که کا کڵیمر ۆ ڤشید ه کر ێته و ه و کا مڵ بو و نیئا ید یۆ لۆ ژیه کا نپه یو ه سته به کا ملبو و نیکا کڵیمر ۆ ڤه و ه ، به لا م ئەمکاکڵەچیە؟فیورباخڕوونی د ه کا تته و ه که کا کڵیمر ۆ ڤته نیا له کۆ مه ڵد ا یه ، له یه کێتیمر ۆ ڤله گه ڵ مرۆڤدا . له مرستا نه دا د ه توانیند ه نك گه لێکببینینه و ه که فیو ربا ختوا نا ی بڵاوبوونه و ه وکا ملبو ونیئه وا نینییه .
ئه نگلسله سا ڵی (١٨٤٥) د ه نو سێ : فیو ربا خیه کێتیمرۆ ڤله گه ڵمرۆ ڤنه له کۆمه ڵدا ، به ڵکوله یه کێتیتا کێکله گه ڵ تا کێکیترد اد ه بینێ . وما رکسله تێزی شه شه میله مه رفیوربا خدا د ه ڵێکا کڵی مر ۆ ڤشتێکنییه بێجگه له کۆ مه ڵێك له په یو ه ندیه کۆمه لاّیه تییه کا ن . ئه م به راورد مله نێوا ند ووڕسته یما رکسو فیورباخنیشاندەریدووبابەتە:
−١ڕستەیمارکسبەسەدانجار پوختەتروڕاستتروڕوونترە لەڕستەیفیورباخ.لەمڕووەوە دەتوانینستونیلێکدانەوەی مێژوویمارکسببینین،بەلاّم ڕ سته یفیو ر با خئه مشێو ه پو خته یه وڕوونیەینیە.لەمڕووەوەیەکە فیورباخلەشیکردنەوەیمێژووو مەعریفەناسیدارادەوەستێ.
−٢به لاّمئه مبه راورد ه ، له وانه یه ڕوون
ترله هه ربه راورد ێکیتر ، نیشا ند ه ری پەیوەندینزیکیجیهانبینی مارکسوفیورباخبێ.
مارکسدواترلەساڵی(١٨٨٠)دا نووسی:شێوەیلێکدانەوەیمن له مرۆ ڤه و ه د ه ستپێنا کا ت ، به ڵکو به شێو ه یه کیئا بو وریله سه رد ه مێکی کۆمەلاّیەتیدیارکراوەوەیەکە د ه ستپێد ه کات . به پێچه وانه وه فیوربا خ له مرۆڤه وه د ه ستپێد ه کا ت . مرۆڤێکی فه را مێژووی . مرۆ ڤێکیفه را یکا تو شوێن.
له سا ڵی (١٨٤٤) ئه نگلسله نا مه یه ك دابۆمارکسدەنووسێ:((مرۆڤی فیو ربا خله خود ا وه د ه ستپێد ه کا ت . فیو ر با خله ڕێگا یخو د ا و ه د ه گا تبه مرۆ ڤ ، له به رئه و ه مرۆ ڤیئه و هێشتا په یو ه سته به تیۆ لۆ ژیو مر ۆ ڤێکی ئەبستراکتە.))
لەساڵەکانی(١٨٤٢−١٨٤٥)سەردەمی د ر ۆستبو و نو پچڕا نیفکر یما ر کسه له هیگڵو فیو ر با خ . سه ر د ه میپچڕا نی ئه ند ێشه یما رکسه له فیوربا خو هیگڵیه لا و ه کا ن . سه رد ه مێککه ئا کا مه که ی یازده تێزه له مه ڕفیوربا خکه مژده ده ری فه لسه فه یه کیتا ز ه وجیا وا زله گه ڵ ته وا ویفه لسه فه کا نیرا بردوو . ما رکس زیا تریته مه نیخه ریکی " کا پیتا ڵ " و شیکردنه وه یسه رما یه داریبوو ،له گه ڵ ئه و ه یکه چه ند جا رێکقه و ڵید ا بو و نه یتوا نیجیا وا زیشێو ه ید یا لێکتیکی خۆ یله گه ڵد یا لێکتیکیهیگڵو ما تر یا لیزمه که یله گه ڵما تر یا لیزمی فیورباخڕوونبکاتەوە.
له مرووه وه زۆرێکو ه ککا وتێسکی ، پلێخانۆف،مرینگ،ستالینلە با به ته فه لسه فه یه کا نیخۆ یا ند ا لەمارکسدواکەوتنولەباسی مه عر یفه نا سیخۆ یا ند ا بۆ فیو ر با خ گەڕانەوەوفەلسەفەی مارکسیانبەتێکەڵێکلە فیورباخوهیگڵدەزانی.
لەسەرەتایسەدەی بیستەمیشدابەگەڕانەوە

بۆکانتتەواویداهێنراوە تا زە فە لسە فیە کا نیما رکس لە بە رچا ونە گیرا نو بە مکا رە هە روە کئا دلێرو قو تا بخا نە ی ئۆ تر یشسۆ سیا لد یمو کرا سی پەرەوئەمپریسمیفەلسەفی هە ڵخلیسکا ن . قو تا بخا نە یئۆ تر یش لەسەرئەوباوەڕەبوو،کەداهێنراو ووەدەستهاتووەکانیمارکسبە گشتیئا بو و ر یو کۆ مە ڵنا سییە ، لەبەرئەوەتواناییتێکەڵکردن لەگەڵفەلسەفەیکانتینییە. ئەوانباوەڕیانوابووکەمارکس فەیلسوفنییە.

***

نو سرا و ە کا نیسا ڵە کا نی ٢ ٤تا ٥ ٤ی ما رکسهێشتا لە ژێرکا ریگە ریفیو رباخ و هیگڵد ا بو و . هێشتا بە د ا بڕ ا نلە و دووانە نە گە یشتبوو. لە وسە رد ە مە وە ما و ە ی ئە ند ێشە یما رکسو ئە نگلس لە نێوا نبۆچوونیبۆرژوادیموکراتیکو سۆسیالیستیدایە.

ئاڵتۆسێرپرۆسەیکامڵبوونی ئە ند ێشە یما رکسبە مشێو ە یە ڕ یز بەندیدەکات:

-١ساڵەکانی(١٨٤٠-١٨٤٤) بەرهەمیسەرەتایی.

-٢ساڵەکانی(١٨٤٥)بەرهەمی سەردەمیدابڕان.

-٣ساڵەکانی(١٨٤٥-١٨٥٧) بەرهەمیگواستنەوە.

-٤ساڵەکانی(١٨٥٧-١٨٨٣) بەرهەمیکامڵبوون.

ئا ڵتۆ سێرسە رد ە مییە کە مبە د وو ڕیز دابەشدەکات.

ئەلف/تاساڵی(١٨٤٢)مارکس لیبرا ڵرا سیۆ نا لیستە . کا رە کا نیلە ژێر کاریگەریفیختەوکانتدایە.

ب/ساڵە کا نی(١٨٤٢- ١٨٤٥)مارکس کۆمۆنیستراسیۆنالیستە.لەم سە ر د ە مە د ا بە گشتیفیو ر با خیە . بە رهە میگر نگیئە وسە رد ە مە بریتین لە:((دەستنووسەکانیئابووری سیاسی))،((ڕە خنە لە مە ڕفە لسە فە ی ما فیهیگڵ))،((بنە ما ڵە یپیرۆز))و ((سە با رە تبە با بە تییە هود (جولە کە))).

سە رد ە مید ووە مپچڕا نیپە یو ە ند ی فە لسە فیما ر کسلە گە ڵفیو ر با خ وهیگڵێە لا و ە کا نە . نموونە ید یا ری پچڕا نیئە وپە یو ە ند یە فە لسە فیە ((یا زد ە تێزلە مە ڕفیورباخ)) ە . ما رکس بۆکردنە وە ید ە روازە یزانستیمێژووی ود امە زرا ند نیزا نستیکۆ مە ڵا یە تیلە فە لسە فە یڕا برد ووﺩ ە بوا یە دا بڕا یە ولەڕوویبیرەوەپەیوەندییەکەی بپچڕاندایە.

((یاز د ە تێزلە مە ڕفیورباخ))ڕۆلێکی گر نگیلە لێکد ا نە و ە و کا مڵبو و نی ئە ند ێشە یما رکسهە یە . بە رهە مێکی تریئە ولە وسە رد ە مە دا ((ئێدۆلۆژی ئەڵمانیای)یە.ئەمسەردەمەبە دابڕانێکیرا شکا وانە لە فیو ربا خوهیگڵ دیاریدەکرێ.

ما رکسلە سا ڵی(١٨٣٧) دا لە بە رلین خوێند نە وە یمو نە زە موبە رد ە وا می سەبارەتبەهیگڵدەستپێکرد بوو.لەوکاتەدا(٦)ساڵلەمەرگی هیگڵتێد ە پە ڕیو شا گر د ە کا تنیبە د وو د ە ستە د ا بە شببو و ن : هیگڵیە ڕا ستە کا نکە بە تو وند یلە مە سیحیە تی ئۆرتۆدۆکسپشتیوانیاندەکرد و پشتیا نبە نە ز میفە لسە فیهیگڵ گە ر مبو و ، کە سا نێکیو ە ککو شلو ما رها نیککە لە ئە شرا فیە تیئە ڵما نیا پشتیو ا نیا ند ە کرد و لە گە ڵئە و ە ش لە رژێمیفە لسە فیئو ستا د پشتیو انیا ن د ە کرد . ئە و ا نیترهیگڵیە چە پە کا ن بوونکەدژیتاکرەئیئەشرافیەت وئاینیدەسەڵاتداربوون.ئەوانەی سە ر ە تا بە پشتیو ا نیلە مە سیحیە تی ئە رسە د ۆ کسپشتیو ا نیئە شرا فیە ت بو ونو ئە وا نیتربە ر ە تیمە سیحیە ت بنا غە یفە لسە فە یبۆ رژوادیموکراتیکی ڕا دیکا ڵیئە ڵما نیا یا ندا نا . ما رکسبە چە رگە یهیگڵیە چە پە کا نپە یو ە ست بوونفوزێکیزۆریلەنێوانیاندا بەدەستهێنا.بەشێوەیەککە ((مۆسسهس))((Moses Hess)) کەیەکێکلەهیگڵیەلاوەکان بوو، سە با رە تبە ما رکسد ە نووسێ: ئە و زیا ترلە (٢٤) سا ڵتە مە نینییە و لە و ا نە یە بتو ا نینبلێنکە تە نیا فە یلە سو فێکیڕا ستە قینە یسە رد ە مە

که فه لسه فه یو یڵتر ، رۆسۆ ، هۆڵباخ ، سینگ، هاینه وهیگڵ(نه به شێو ه یمیکا نیکی) له که سا یه تیئه و دا تێکه ڵه . ساڵه کانی (١٨٤٢– ١٨٤٣)یه که ما ر کسو ه کبه شێکله هیگڵیه لاوه کانبه توندیله ژێرکاریگه ری فیو ربا خدا یه که له دێها ته کا نخه ریکی

بیرکردنه وه یه کیقوڵوبێگه رده سه با ر ه تبه با به ته جیها نیه کا نبۆ شیکاروشیکردنه وه یان.
به ڵا مما ر کسو ئه نگلسر ێگا یه کی ترده برنکه له به رامبه ربه رێگای فیو ربا خدا راو ه ستا و ه . ئه وانله گه ڵ ر ه خنه له هیگڵ ، به ها یفه لسه فه که ی ده زانن.وبه پێچه وانه یئه وه ی ئاڵتۆسێرده یلێدرێژه پێده ری فه لسه فه یکلاسیکیئه ڵمانیان.
ئا ڵتۆ ستر د ه یو یستکه ما ر کسله هیگڵجیا بکا ته و ه . به مهۆ یه و ه له سه ربه ر هه میسه رد ه میلا و یه تیئه و کا رید ه کردتا دابرانیمه عریفه نا سیا نه ی ما ر کسله هیگڵنێشا نبد ا . ئه و به و شێو ه یه له سه رکا ر ه که بپێدا گرید ه کرد که د ه یو تکا تێکد ه تا نه و ی "کا پیتا ڵ" بخو ێننه و ه به شییه که میو ه لا بنێن ، دواترده توانن بیخوێنه وه .خوێندنه وه ی ئه مبه شه ز ه ینتا نبه هه ڵه دا د ه با . ئه م به شه به بۆچوونیئا ڵتۆ ستر هیگڵیه . له فیتیشیسمیکا ڵا که با ر ێکیهیگڵی پێیه قسه ده کاتت.
ئا ڵتۆ ستر له سه ر دا برا نیما ر کسله هیگڵ هه وڵیزۆریداتا بۆچوونه هیۆ ما نیسته کا نیما ر کسبه به جێما و له بۆچوونیهیگڵله ودابب ینێ.
به پێچه وانه وه به دابرانیمارکس له فیو ر با خگر نگینه د ه دا ، چو نکه ئه مدابرانوده نگهه ڵبرینه دژی سوژه یله کارکه وتووساختار گه رایئاڵتۆستریش بوو.که واته شیکرد نه و ه یه ککه ئا ڵتۆ سترله یا زد ه تێز یما ر کسله مه ر فیو ر با خد ه ید ا به کرداریئه ودابرانه یمارکسله فیو ربا خله به رچا ونا گرێ ، چو نکه به دا برا نله فیو ر با خبه شێو ه یما ر کس هیگڵر ۆ لێکیله فه لسه فه یما ر کسد ا د ه گێراکه ئا ڵتۆسترئه و ه ینه د ه ویست ، چونکه ساختارگه رایه که ینه فید ه کراو ه . ما ر کسبه متێزا نه به زۆرما تریا لیست بو و نیفیو ر با خد ه نگیهه ڵبر ی . له شێو ه یه کدا که ئا ڵتۆ ستر د ه لێئه م تێزانه بۆبه رنگاریله به رامبه ر ئا یدیا لیزمیفیوربا خدانوسراوه . ئه وبه ساختا رگه رایه که ید ه یویستما ر کسیزم و ه کزا نستیفیز یکلێبکا ت ، رۆلیسو ژ ه له ناسیندابه که مترینراده بگه یه نی.
ئه مکاره زانستیکۆمه ڵایه تی و ه کو زا نستیسر و شتید تر مینیستی لێد ه کا تتو ، جیا وا زیزا نستیمرۆ ڤی وزا نستیکرد ا ریتا ئه و جێگا یه یبۆ ی د ه کرێله نا ود ه با تتا ما تریا لیزمببێت به زا نست . بێئا گا له و ه یکه به مکا ر ه هه مزا نستیمرۆ ییو هه مما تریا لیزمله به یند ه چن . له زانستیمرۆییدانا توانرێ سا ختا رگه لێکیو شکو د یا ریکرا وو ێنا بکه ینکه ته وا و یهه ڵسو که و تو جو ڵه وشێو ه یبیر کرد نه و ه یمرۆ ڤه کا نیتێدا کۆبێته وه .له رووداویساڵی(٦٨)ی فه ره نسا راستیانوتبووکه ساختارگه لی ئا ڵتۆسه رێبیێ گیا نن ، توا نا یگۆ را نیا ن نییه ،نا رژێنه جاد ه کاتنه وه . مرۆ ڤه کا ن نا تو ا نینبه شێو ه یبه ر هه مهێنا نو فۆ رما سیۆ نه کا نو سا ختا ر ه کا نبا س وروونبکه ینه و ه . مرۆ ڤه زیند و ه کا ن ، سه ر به خۆ و مو ختا رنکه برژێنه سه ر جاد ه کاتنوساختاره کانبگۆرن، ئه وان بروخێنن، له دژیاندا شۆرشد ه که نوبه په یوه ندیتازه ده گه ن.
به رێزمۆقێنیشده یه وی که زانستیمرۆڤیله زانستیکرداری نز یکبێته و ه . د ه یا نه و یفه لسه فه وزانستیمرۆییبکه نبه زانست.
بۆ چو و نیا نله کا نتیه کا ننز یکه . با و ه ڕیا نبه فه لسه فه یبو و نه کا ن له کیرکه گۆرتاسارترکه قسه له ئیختیاریمرۆڤه کانده که ن نییه . ئه وا نبه مو ختا رکر د نیمر ۆ ڤ ناهێڵنکه مرۆڤه کانبه شێوه ی شتومه کله زانستداریزبه ندی بکرێن . له وا نه یه بتوا ند رێروا نگه ی پۆ ز یتیو یستیبه ر ێز مۆ قێن له گه ڵروانگه یئه حزابی سونه تیکۆمۆنیستی، ئاڵتۆستروکاوتێسکیکه

بـەلـەكـاركـەوتـوويـمـرۆڤـلـەبـابـەت
نـاسـيـنـپـێـداگـريـانـدەكـردبـەنـزيـك
زانـى.كـاوتـێـسـكـيـوئـاڵـتـۆسـێريـش
خۆ يا نله ڕ ۆ ما نتكو ئا يد يا ليز مى
ئه ڵما نيا د ووو رد ه گر تتا ما ركسيز م
بـەزانـسـتـنـزيـكـبـێـتـەوەوبـەرێـز
مـۆقـێـنـيـشـبـەدژايـەتـيـلـەگـەڵهـەر
شـێـوەرۆمـانـتـيـسـمـێـكـپـێـداگـرى
دەكـەن.لـەگـەڵـئـەوەشـداروانـگـەيـان
بۆئۆكۆنۆميزموپۆزيتيويزمنزيكه.
ئا ڵتۆ ستربا و ه ڕيوا بووكه ما ركسيز م
زا نستيسا ختا ر ه كۆمه لا يه تييه كا نه .
له شێو ه يه كد ا كه ما ركسيز مزا نستى
مێژوويمرۆڤه زيند و ه كا نه كه هه نا سه
ئـەدەن،كـاردەكـەن،رۆبـۆتـنـين،
ئه ويند ه رد ه برن ، پێستو خوێنيا ن
هه يه وجا رجا ريشله رێگا يئا ڕما نه
رۆما نتيه كا نيا ن – كه به رێزمۆ قێن
له گه ڵيا ندژه – گيا نله د ه ستد ه د ه ن .
له ئه خير د ا سا ختا رگه لێكد رو ست
ئه كه نكه به سه ريا ند ا زا ڵد ه بێوئه وا ن
دووبا ره به سه رئه وسا ختا رانه داشۆڕش
د ه كه ن ، كه وا ته بنه ما مرۆڤه كا نن .
له ڕوا نگه يما ركسيشه و ه هه روا يه .
خوّ د يما ر كسبه كر د ا ر يپرا كتيكله
نا سيندا گرنگيد ه دا . ئه وبه په يو ه ندى
نزيكله گه ڵچينيكرێكا ريئه وروپا له
خه موشا ديوخه با تيا ندابه شدا ربوو.
ما ڕكسله سا ڵى (٤٣) له پا ريسله گه ڵ
هه ڵسو ڕا نيبه ربلاّ ويسۆ سيا ليستى
وكۆبوونه وه كرێكا ريه كا نپه يو ه ندى
گر تبو و . ته نا نه تزۆ رێكله كۆ مه ڵه
نهێنيه كانئه وانياند ه ناسى.
له وكا ته دا ئه نگلسله ئينگلستا نله گه ڵ
چا ر تيسته كا نو سۆ سيا ليسته كا نى
"ئا ونى" په يو ه نديينزيكيگرتبوو. ئه م
په يو ه ند يه نزيكه به بۆچوونوجيها ن
بـيـنـيـئـەوانـوشـێـوەيـدەركـەوت.
نـيـشـانـەيـئـەوپـەيـوەنـديـەنـزيـكـە
له گه ڵكرێكا رانله سه رد ه ميدا برا ن
كتێبى " هه لو مه ر جيچينيكر ێكا ڕله
ئينگلستا ن " ه . ئه نگلسله پێشه كى
ئه وكتێبه دا كه به چينيزه حمه تكێشى
بريتانيا يپێشكه شكردبووده نووسێ:

((كرێكاران!
نو سرا و يكتا نپێشكه شد ه كه مكه
لـەوداهـەولمـداوەوێـنـايـەكـيروون
لـەهـەلـومـەرجـيـژيـانـيـئـێـوە،لـە
ڕەنجوخـەبـاتـەكـانـتـان،لـەبـۆچـوون
وڕفه را بۆچوونه كا نتا نبۆ ها ولا تيا نى
ئـەڵمـانـيـايـخـۆمـبـكـێـشـمـەوە.مـن
ما و ه يه كيبا شله نێوا نئێو ه دا ژيا نم
به سه ربرد ، تا هه ند ێكلا يه نله ژيا نى
ئێو ه ببينم . منسه نه د گه لێكير ه سمى
ونا ڕه سميزۆ رمتا ئه وجێگا يه يبۆ م
كراخوێندوه ته وه . پێيا نرا زينه بووم.
مه به ستيمنته نيا نا سينيرو تينيئه و
با به ته يخه ريكمد ه يخوێنمه و ه نييه .
مـنـدەمـويـسـتـئـێـوەلـەمـاڵـەوەتـان
ببينم ، ئێو ه له ژيا نيرۆژا نه تا ندا چا و
لێبكه م ، له گه ڵئێو ه سه با ر ه تبه
هه لو مه رجيژيا نتا نو ڕه نجه كا نتا ن
قسه بكه م . شا يه د يخه با ته كا نتا ن
به د ژيهێز ه سيا سيو كۆمه لا يه تييه
سه ركو تگه ر ه كا نبم .)) ((منشا دو
هه ر له مكا ته دا سه ر بڵند مكه ئه م
كا ره مكرد . ته وا ويكا تمبه ها تووچۆ
له گه ڵكرێكا رانيسا د ه به سه ربرد . من
شا دوهه رله مكا ته شدا سه ربڵند مكه
ئه مكا ره مكردووه . شادمله به رئه وه ى
كه سه عا تگه لێكيشا د يهێنه ر م
ڕابووارد وهه رله مكا ته دا له گه ڵژيا نى
ڕا سته قينه يئێو ه ئا شنا بووم .)) و ((
سه ربڵند ، له به رئه و ه يبه مشێو ه يه
مه جا لمبو و كه خه ڵكيئينگلستا ن
له پا ڵشكا نه و ه يكه سا يه تيا نكه له
ئه وروپا يبيا با نئا كا ميد وورنه بوونى
سيا سه تيتو ڕه وخۆ به زلزا نيو به
گشتيهه ڵسو ڵكه وتيچينينا و ه ندى
ده سه لاتداره ،هه ڵبيگرم.))
مـاركـسـوئـەنـگـلـسـنـەتـەنـيـالـەم
پـەيـوەنـديـەدازۆرفـێردەبـن،بـەلـكـو
بـەهـۆيـئـەمـپـەيـوەنـديـەبـەربـلاو
وخوێند نه وه قوله يخۆيا نتوا نا يا ن
د ه بێسه ركه ووتوا نه پرۆسه يگرنگو
پڕله زه حمه تيدا برا نله ما مۆستا يا نى
خۆيا نبه ئا كا مبگه يه نن . ئه وا نبه

پێچه وا نه يرێر ه ويفيو ربا خسو ژه ى
له كا ركه وتوونه بوون ، تا دا بنيشن
كه ڕا ستيه كا نبۆخۆيا نبگه ن ، به ڵكو
وەكـوسـوژەيـئـەكـتـيـڤـوكـاريـگـەر
به رد ه وا مبه كردا ريخۆيا ننا سينيا ن
ڕاسـتـدەكـردەوە.بـەمـشـێـوەيـەبـە
فـەلـسـەفـەيـەكـدەگـەنـكـەوەكـروونم
كرد ه وه له بنه ما دا پێچه وا نه يه له گه ڵ
ما تريا ليزميفيو ربا خ . له ما تريا ليزمى
ماركسدا سوژه ئه كتيڤه . به هه ڵسو ڕانى
نه زه ريوكردا رييه كه يبه وته يدوكتور
ئـەرانـيـمـرۆڤـبـەوەدەگـاكـەدەنـگـو
ڕوونا كيشه پۆلين . نه گوێما نشه پۆلى
دەنـگـيـگـوێـلـێـدەبـێـنـەچـاومـان
شه پۆليرووناكيد ه بينێ . ئه گه رهه ر
وه كسو ژه يفيو ربا خيد ا بنيشينتا
ئۆبژه كا ريگه ريله سه رحه وا سما ن
دابـنـێـهـيـچـكـاتـبـەحـەواسمـانـبـە
شـەپـۆلـبـوونـيـدەنـگـنـاگـەيـن.
ما ر كسپرا كسيسله شێو ه نا سيو
مه عريفه نا سيتيۆريسا زيكرد وئه وه
گه وره تريند ه ستكه وتيئه وبوو له
فه لسه فه دا . هه روه كچۆ نله تێزى
هه شته مداله مه رفيورباخده ڵێ:
((ژيا نيكۆمه لا يه تيبه گشتيكردا ريه .
كليليشيكا ريعه قلا نيهه مو و ئه و
ڕه مزه غه يبيونا ديا رانه يكه تيۆرى
به عيرفا ند ه گه يه نێپرا كتيكيمرۆ ڤو
دەركيئەوپراكتيكەيە.))
***
ئه مه يله خوا ره وه د ه يخوێننه وه ئه و
يا زد ه تێزه يه كه ما ركسله مه ڕفيوربا خ
دانـووسـيـويـەتـيـودابـڕانـوجـيـاوازى
خۆيو ما تريا ليسته كه يله فيوربا خو
ماترياليسته كه ينيشانئه دا.
تـێـزيـيـەكـەم/كـەمـوكـوڕيـسـەرەكـى
ما تريا ليزميهه موو فه يله سو فه كا نتا
ئێستا – له وانه فيوربا خيش – له وه دا يه
كه شتو مه ك ، ڕا ستيه كا ن ، جيها نى
د ه ستلێد را ووهه ستپێكرا و ، له ودا
ته نيا به شێو ه يبيزا ر ، يا نڕوا نگه
بـەشـێـوەيـزەيـنـيـدەركـدەكـرێ،
نه وه كهه ڵسو ڕانيمرۆ ڤيد يا ريكرا و ،

یا نپر ا کتیك . ئه مه نیشا نیئه د ا كه بۆ چیلا یه نیئه کتیڤ (ڕ ا ستیه کا ن)،بـۆدژبـوونـلـەگـەڵمـاتـریـالـیـزم، لـەلایـەنـئـایـدیـالـیـزمـەوەبـەربـڵاو کر ا یه و ه هه ڵبه تته نیا به شێو ه ی هه ڵکه نراو، له به رئه و ه یهه ڵسو ڕا نی ر استه قینه ود یا ریکرا ووه کئه وه ی کّه هه یه نا نا سن . فیو ربا خله پێنا و د ه رخستنید یا ریکرا ودا به ڕا ستی جـیـاوازلـەدەرخـەریـئـەنـدێـشـەیـە، به ڵا مهه ڵسو ڕا نیخو د یمرۆ ڤو ه کو هه ڵسو ڕ ا نیعه ینیچا و لێنا که ن . لـەبـەرئـەوە،لـەکـتـێـبی"زاتـی مه سیحیه ت " د ا ته نیا تیۆ ر یکبه هه ڵسو ڕا نێکیله بنه ما و ه مرۆ ڤا نه د ا د ه نێتو د ه رکیخۆ یله پرا کتیکبه شێو ه یله خۆ و ه نیشا ند ا نێکیبه که م زا نینیمه سیحا نه سنو رد ا رد ه کا ت . لێر ه د ا یه که ئه وگرنگیهه ڵسو ڕا نی "شۆ رشگێرا نه "، گرنگیهه ڵسوڕا نی "کرداری–ڕەخنەیی"نادۆزێتەوە.

تێز ید و و هه م / ئه مبا به ته یکه ئا یا ئه ند ێشه یمرۆ ڤرا ستیه کیبیزا ریه یا ن نا ؟ با به تێکیتیۆ ریکنه بوو ه ، به ڵکو با به تێکیکرد ا ریه . له پرا کتیکد ا یه که د ه بێمرۆ ڤر ا ستییه کا ن ، یا نی وا قیعیه ته کا نو توا نا یئه ند یشه ی ، لێر ه وئێستا بسه لمێنێ . قسه کرد نو د ه مه قا ڵێسه با ر ه تبه ڕا ستییه کا ن و نا ڕا ستییه کا نیئه ند ێشه یجیا له پر ا کتیك ، بێهیچشتێکبا به تێکی مه لایانه یه .

تێزیسێهه م /ئه مشێو ه ما تریا لیسته ی که مرۆ ڤه کا نبه سه مه ر ه یهه لو مه رج وپه روه رد ه ید ه زانێوبا و ه ریوایه که بۆ گۆ ڕنیمرۆ ڤه کا ند ه بێهه لو مه رج وپه روه رد ه بگۆ ڕێ ، له بیریچوو ه که هه لو مه رجبه تا یبه تیبه د ه ستیمرۆ ڤه کـەدەگـۆڕێوئـەوەخـودیـفـێرکـارە، یـانـامـۆسـتـایـەکـەپـێـویـسـتـیـبـە پـه روه رد ه یه .له ڕوانگه یبۆچوونێکی و ه ها و ه ، کۆ مه ڵگا به بێو یستیخۆ ی د ه کرێ، به دووبه شه و ه که به شێکیا ن

بـەرزتـرنـلـەخـودیـکـۆمـەڵـگـا(بـۆ نمـوونـەلـەلایـرابـێرتـئـۆئـن).جـووت بو و نیگۆ ڕا نیهه لو مه رجو گۆ ڕا نی هه ڵسو ڕا نیمرۆ ڤ ، یا نگۆ ڕا نیخۆ ی ، ته نیا له لا یه نیپرا کتیکیشۆ ڕشگێرا نه د ه توا نرێچا ولێبکرێوبه شێو ه یه کی عەقڵانیدەرکبکرێ.

تـێـزیـچـوارەم/فـیـوربـاخ،لـەسـەر بنه ما یله خۆ بێگا نه بو و نیمرۆ ڤ ، که د ر و ستکر ا و یئا ینه ، جیها نبه د وو ا ند ه زا نی : یه کجیها نیئا ینی ، کـەبـابـەتـێـکـیـزەیـنـیـە،ئـەوەیـتر د و نیا یر ا سته قینه ، ئه وکا ته د ێته سه رئه و ه که د ه بێجیها نیئا ینیله د و نیا یرا ستید ا که پا یه کا نیئه و ه نا مو مکینبکا ت . ئه وبێئا گا یه له وه ی که به وکا ر ه هێشتا با به ته که له سه ر پێیخۆ یما و ه (له به رئه و ه یئه وه ی که د ه بێرو ونبکرێته و ه) به تا یبه تی ئه و ه یه که بۆ چید ونیا یرا سته قینه لـەخـۆیـجـیـابـوەتـەوە،بـەشـێـوەی سنو رێکید یا ریکرا و یسه ربه خۆ له نا وهه وره کا ند ا سه لمێنرا و ه . ئه م جیا بوونه وه یه ته نیا له سه رئه سا سی له لێکهه ڵو ه شا ویود ژا یه تینا و ه وه ی د نیا یرا سته قینه شید ه کرێته و ه ، کـەواتـەلـەسـەرەتـادادەبـێـجـیـهـان لـەدژایـەتـیـدادەرکـبـکـرێ،تـادواتـر بـتـوانـرێـئـەوبـەهـەڵـسـورانـێـکـی شۆ ڕشگێرا نه وله نا وبرد نیدژا یه تی به کردا رهه ڵبگێرد رێته و ه . بۆ وێنه هه رکه بۆ ما ند ه رکه وتکه بنه ما ڵه ی زه مینیرا زیبنه ما ڵه یئا سما نین ، ئیتر د ه بێبه ر ه خنه ینه زه ریئه وبنه ما ڵه زه مینیه له لا یه کوهه ڵگێرا نه وه ی شـۆرشـگـێڕانـەلـەکـرداردالـەلایـەکـی ترەوەخەریکبێن.

تـێـزیـپـێـنـجـەم/فـیـوربـاخ،نـارازی لـەئـەنـدێـشـەیـئـەبـستراکـت،رووڵـە بـۆچـوونـیـهـەسـتـیـدەکـات،بـەڵام جـیـهـانـیـدەسـتـلـێـدراوهـەسـت پێکرا ووه ك (سه مه ر ه ی) پرا کتیکی دیاریکراویمرۆڤلەبەرچاوناگرێ.

تێز یشه شه م / فیو ر با خئه گه ر چی زا تیئا ینیله نا و زا تیمرۆ ڤشرۆ ڤه دەکـات،بـەڵام(لـەبـەرچـاویـنـاگـرێ) که زا تیمرۆ ڤئه مرێکیئا بستر ا کت ولـەنـاوکـەسـایـەتـیـمـرۆڤـجـیـالـە که سا یه تیه کا ننییه . ئه مزا ته له ڕا ستیخۆ ید ا ، کۆ مه ڵێکپه یو ه ند ی کۆ مه لا یه تییه . له و ه یکه فیو ربا خبه ر ه خنه یلێکۆ ڵینه وه یئه مزیند ه وه ره ڕاستەقینەیەوەخەریکنابێ،ناچار:

–١ڕێـرەویـمـێـژوولـەبـەرچـاونـاگـرێ، وبـەئـەگـەریـئـەوەیـکـەکـەسـایـەتـی مـرۆڤـێـکـیـئـەبـستراکـتـوجـیـالـە ئه و ا نیتر ، ر ۆ حیئا ینیبه شتێکی نـەگـۆڕاووبـەخـودیـخـۆیـزیـنـدو دادەنێ.

–٢لـەئـاکـامـدابـوونـیـمـرۆڤـتـەنـیـا وەك(نـەوع)ووەکـگـشـتـیـەکـی دەروونـیـنـادیـار،کـەهـەڵـگرێـکـی گـشـتـیـسـروشـتـیـپـەیـوەنـدی کـەسـەکـانـەلـەگـەڵـیـەکـتر،لـەبـەر چاوناگرێ.

تـێـزیـحـەوتـەم/کـەواتـەفـیـوربـاخ گرنگینا د ا تکه " ڕۆ حیئا ین " خۆ ی سه مه ر ه یکۆ مه ڵگا یه وخو د یمرۆ ڤی تاکەکەئەوشیدەکاتتەوە،لەڕاستیدا هیشکڵێکیکۆمەلایەتیدیاریکراوە.

تێز یهه شته م / هه رشێو ه ژیا نێکی کۆ مه لا یه تیله بنه ڕه تد ا پرا کتیکه . کلیلیشیکا ر یعه قڵا نیهه مو و ئه و ڕه مزه غه یبیونا دیا رانه یکه تیۆری به عیر فا ند ه کێشێپر ا کتیکیمرۆ ڤو دەرکیئەوپراکتیکەیە.

تـێـزیـنـۆیـەم/بـەرزتـریـنـئـاکـامـێـك که ما تر یا لیز میبۆ چو و نیا نی ما تر یا لیزمێککه هه ڵسو ڕا نیهه ست به هه ڵسو ڕ ا نێکیپر ا کتیکنا زا نێ ، بـەوەدەگـاتـکـەهـەروەکـشـێـوەی بۆ چو و نیکه سا نیجیا له یه کتر له کۆمەڵگایمەدەنیە.

تێزید ه یه م / روا نگه یما تریا لیزمی کـۆنـکـۆمـەڵـگـای"مـەدەنـی"بـوو. ڕوا نگه یما تریا لیزمیتا زه کۆ مه ڵگا ی